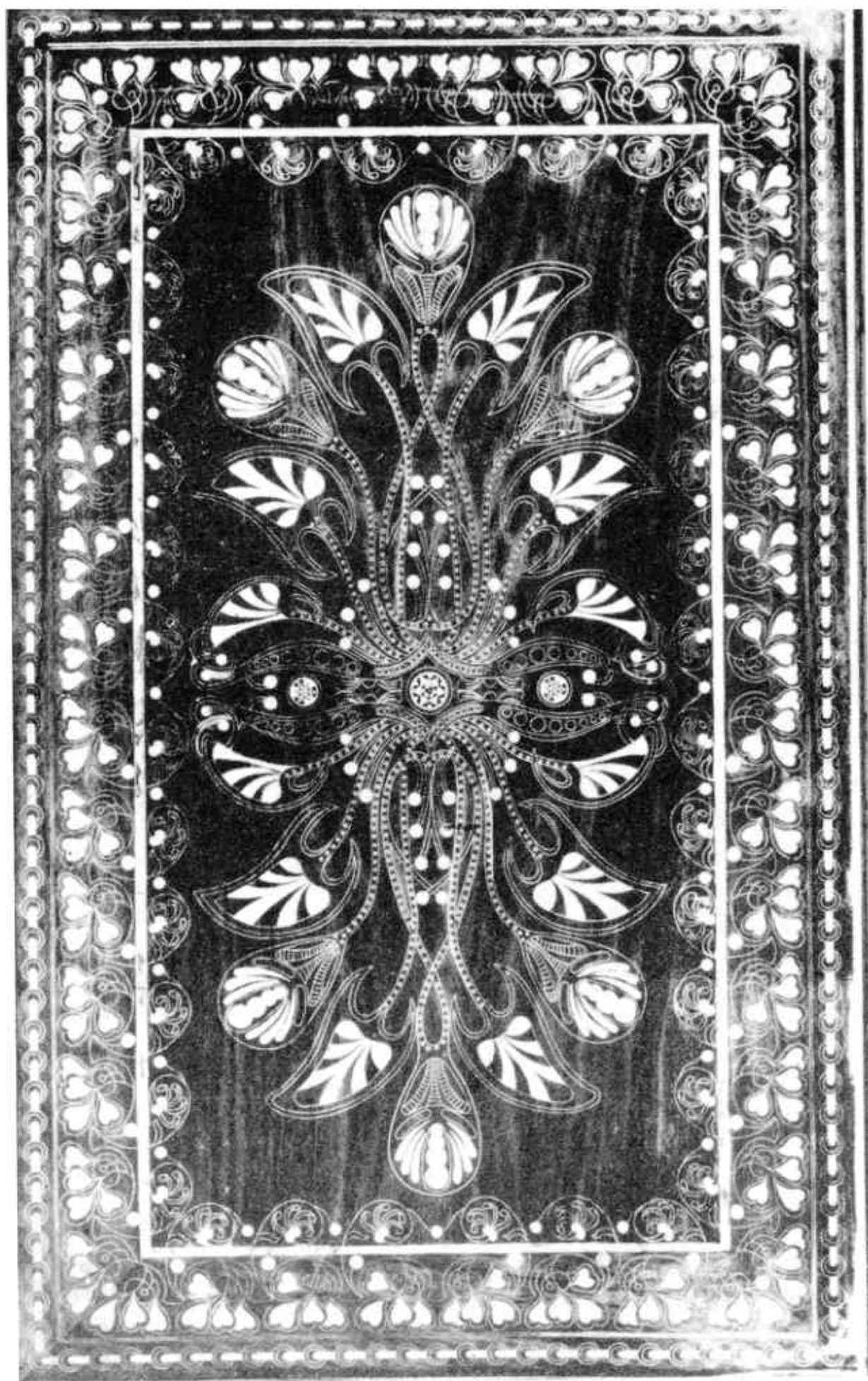

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

Deska restaurovaného stolku, intarzovaná perletí, mosazným a měděným plechem. Restauroval L. Kopka.

1. strana obálky:

„Večere v Emauzích“ (detail), okruh mal. rodiny Bassanů, 1. pol. 17. stol.
Snímky J. Navrátil.

[M. Králíková, Restaurátorská a konzervátorská činnost Vlastivědného ústavu v Olomouci v letech 1970–1975].

ALEXANDR TRUSOV — OSOBNOST POLITICKÉHO A KULTURNÍHO ŽIVOTA OLOMOUCE V OBDOBÍ MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Jméno Alexandra Pavloviče Trusova je spojeno úzce s levicovým pokrokovým hnutím na Olomoucku v období mezi dvěma světovými válkami. Jeho osobnost a životní osudy jsou spojeny s Olomoucí a jejím regionem, v němž se významným způsobem podílel spolu s příslušníky avantgardní inteligence, zvláště v období 30. let, na rozvíjení revolučních tradic, činnosti Svazu přátel SSSR a v neposlední řadě také na výchově mladé generace v rámci pedagogického působení na obchodní akademii v Olomouci.

Alexandr Trusov, původem Rus, se narodil 2. března 1892 v Mostové (Mostojava) v Permské gubernii.¹ Jako chlapec navštěvoval v Irbitu v Permské gubernii tříletou hospodářskou školu. Toto studijní a profesionální zaměření bylo nakonec důvodem, že se jako dvaadvacetiletý objevil na Moravě. Petrohradský spolek „Ruské zrno“ poslal nadaného A. Trusova v březnu 1914 na Moravu, aby pod vedením Jaroslava P., státního ředitele obchodní školy, bývalého hlavního pěstouna a čestného člena „Ruského zrna“ studoval hospodářské poměry na Moravě.

Jako praktikant pracoval Trusov ve Vacanovicích na statku Zemana od března do listopadu 1914, kde měl studovat racionální zemědělství chmelařsko-řepařsko-mléčné.² Jako cizí státní příslušník a občan Ruska, s nímž vstoupilo Rakousko-Uhersko do války, byl v období I. světové války internován v zajateckém táboře v Dolních Rakousích.³ V těžké práci v dolech, později v zemědělství, se mezi dělníky formoval jeho charakter. Po skončení války se s velkou pílí pustil do studia. Chtěl studovat, aby se do své vlasti mohl vrátit — jak říkal — jako hotový člověk.⁴ Později v důsledku sňatku s čs. občankou zakotvil na Moravě. Moravě věnoval ve své profesi i v politické sféře převážnou část své energie. Jeho zájem o všestranné vzdělání potvrzují i vysvědčení o absolutoriu škol různého zaměření.⁵ V roce 1919 ukončil studium na Zemské zimní hospodářské škole v Klášterním Hradisku, v roce 1920 získal vysvědčení o způsobi-

losti pro funkci knihovníka ve státním knihovnickém kursu v Hořovicích, v dubnu 1920 mu děkanství filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze vystavilo vysvědčení o zkoušce z ruštiny.

Od roku 1920 působil jako pedagog na obchodní akademii v Olomouci, protože však během internace za války přišel o doklady, podrobil se v roce 1923 na čsl. státní reálce v Olomouci zkoušce dospělosti a „*byl uznán k návštěvě vysoké školy technické dospělým*“. Po získání potřebných dokladů se přihlásil ke studiu Vysoké školy zemědělské v Brně, odbor hospodářství, kterou ukončil státními zkouškami v roce 1930. I při náročném studiu při zaměstnání sledoval se sympatiemi práci Komunistické strany Československa, stýkal se s některými komunisty, odebíral ze Sovětského svazu noviny „*Pravda*“ a „*Izvěstia*“ a jiné časopisy, poslouchal moskevský rozhlas, studoval otázky marxistické filozofie. Stal se svědomitým komunistou a toužil po aktivní účasti v politickém životě. Rok 1930 byl pro Alexandra Trusova významný nejen pro dokončení vysokoškolské kvalifikace, v tomto roce získal konečně státní občanství ČSR a vstoupil jako připravený člověk do řad členů Komunistické strany Československa v místní skupině Olomouc-Nová Ulice. Od roku 1930 se výrazně exponoval v politické práci strany, především v organizaci Svazu přátel SSSR.

Osobnost ing. Alexandra Trusova by nebyla úplná bez zhodnocení jeho odborné a pedagogické činnosti. Jako učitel působil v Olomouci téměř dvacet let. V roce 1919—20 vyučoval na obchodní akademii a české státní reálce v Olomouci, podle potvrzení ředitelství reálky ze 4. 5. 1923 s velmi dobrými výsledky.⁶ Většinu své pedagogické praxe však absolvoval na obchodní akademii v Olomouci, od 15. 9. 1920 jen jako pomocný učitel, od roku 1923 do 30. června 1937 jako smluvní učitel jazyka ruského a psaní strojem ve službách kuratoria ústavu. Podle posudku této činnosti „*věnoval Alexandr Trusov pozornost zejména výuce žáků v psaní strojem a vybudoval vlastní systém vyučování; přispěl v tomto předmětu k jejich dobré přípravě pro praktický život*“. Trusov je autorem odborné učebnice „*Metodická cvičebnice psaní strojem pro vyučování III. ročníku obchodní akademie, I. ročníku obchodní školy a abiturientského kursu metodou desítiprstou naslepo i vizuálně*“. Jako znalec ruštiny byl 8. 4. 1932 také ustanoven vrchním soudem v Brně soudním tlumočnickem jazyka ruského pro obvod tohoto soudu a získal oprávnění překládat z jazyka ruského do českého a naopak. Jako odborník v oboru psaní strojem aplikoval na psacím stroji s českoněmeckou klávesnicí použití náhradního koše s ruskými typy písmen a vyřešil složitý problém — možnosti psaní ve třech světových jazycích na jednom psacím stroji. V Trusovově profesi bylo toto technické zlepšení značným zracionalněním práce.

Pedagogická praxe dávala prof. ing. Trusovovi možnosti výchovného působení na studentskou mládež nejen v odborném zaměření profese, působil na mládež i výrazem své osobnosti, jako statečný člověk, člověk širokého kulturního rozhledu a bohatých životních zkušeností, jako člověk levicově zaměřený a politický činný. Z mnohých jeho žáků se stali příslušníci Komunistické strany Československa, z nejvýznamnějších možno jmenovat Jaroslava Hrubého a R. Drkala, kteří se později zapojili do ilegální sítě KSČ na Olomoucku.

V roce 1937, kdy vrcholila politická práce Svazu přátel SSSR, byla na hlavního představitele olomoucké pobočky v Olomouci A. Trusova zaměřena pozornost pravicového tisku a spuštěna nenávistná, pomlouvačná kampaň. Výsledkem této akce byl dopis zaměstnavatele — kuratoria obchodní akademie v Olomouci z 5. 5. 1937,⁷ které *„zjistilo, že veřejná činnost Alexandra Trusova je v rozporu s ustanovením § 25 služební pragmatiky učitelů. Bude-li v ní nadále dotýčný pokračovat, bude s ním rozvázán pracovní poměr“*. Výpověď nedala na sebe dlouho čekat, za měsíc, dne 3. 6. 1937 byl s Trusovem rozvázán pracovní poměr ze zdravotních důvodů a od 1. 7. 1937 do 31. 12. 1937 poskytnuta zdravotní dovolená. Prof. Trusov onemocněl v roce 1937 očním zákalem a byl kuratorem obchodní akademie propuštěn ze služeb. Tento postup byl pak později předmětem soudního procesu — *„u odvolacího pracovního soudu v Olomouci na základě Nejvyšším soudem uznané zmatečné stížnosti profesora Trusova, který žaloval za náhradu 58.000 Kč pro jednostrannou výpověď. Proces nebyl ukončen“*.⁸

Ukázkový způsob jednání s politicky nepohodlnou osobou, postihující její existenční zázemí, byl charakteristickým rysem poměrů, v nichž si reakční část buržoazie vyřizovala účty s politickými odpůrci.

Alexandr Trusov se přes tyto existenční potíže věnoval s velkou obětavostí a zápalem politické práci až do svého zatčení v roce 1940. Hlavní těžiště činnosti ing. Alexandra Trusova na Olomoucku, hodnocené z hlediska politického významu jeho osobnosti, spočívá v práci v organizacích orientovaných na poznávání života v Sovětském svazu, propagaci sovětské kultury a hospodářství a šíření politických idejí spojených s pokrokovými tendencemi života Sovětského svazu. Tyto společenské organizace byly spojeny s levicově orientovanou částí obyvatelstva, dělnické třídy a inteligence, s vůdčí složkou — Komunistickou stranou Československa.

Alexandr Trusov jako komunista, levicově orientovaný příslušník tehdejší střední generace inteligence, rodilý Rus, velký znalec problematiky současného hospodářského a kulturního života Sovětského svazu, o jehož propagaci usiloval na každém kroku své veřejné čin-

nosti, měl velký vliv na své současníky a není divu, že se stal duší prosovětského hnutí na střední Moravě.

Vývoj organizací na střední Moravě byl složitý a odpovídal společenskopolitickým podmínkám v období mezi dvěma světovými válkami. Hned v roce 1919 vznikl Klub přátel sovětského Ruska, později přejmenovaný na Sdružení přátel sovětského Ruska. Svě příznivce měly tyto organizace i na střední Moravě, ale po roce 1923 olomoucká pobočka zanikla. V polovině 20. let vzniká Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR, ale její vliv zůstal omezen na poměrně úzkou vrstvu pokrokové inteligence. Přesto byly uskutečněny významné akce především v součinnosti s Komunistickou stranou Československa. V roce 1924 se konala k 7. výročí VŘSR celokrajská veřejná schůze KSČ v Přerově a v Olomouci, v roce 1925 leninský týden. V olomouckém kraji bylo uskutečněno asi 20 velkých projevů na téma leninismus a aktuální úkoly strany. Konaly se přednášky, v nichž byly popularizovány československo-sovětské hospodářské styky, do Sovětského svazu byly vysílány především dělnické delegace, jejichž účastníci pak v přednáškách a besedách přibližovali posluchačům život sovětské země. Období dvacátých let nebylo rozhodně příznivě nakloněno rozvíjení sovětské propagace, ale krok za krokem byly připravovány podmínky pro rozvíjení účinnější práce organizací ve 30. letech na střední Moravě. V období 30. let bylo na této platformě politické práce dosaženo významných výsledků a na těchto úspěších se intenzívně podílel právě ing. Alexandr Trusov, který této činnosti věnoval velkou část své životní energie.

Na počátku třicátých let došlo k oživení spolkové činnosti. V roce 1930 vznikl Svaz přátel SSSR. V oblasti střední Moravy jsou zaznamenány první odbočky v roce 1931. V březnu 1932 je podchyceno v olomouckém stranickém kraji 129 členů Svazu přátel SSSR (Velká Bystřice 70, v Holici 22). Činnost této organizace byla v průběhu let 1931—1934 dvakrát dočasně zastavena. Chronologie jejího obecného vývoje v 1. polovině třicátých let vypadá takto:

1930 — z podnětu nového Gottwaldova vedení KSČ vzniká Svaz přátel SSSR

listopad 1930 — činnost Svazu zakázána

10. 4. 1931 — Svaz přátel znovu legalizován

7. 10. 1932 — znovu zastavena činnost Svazu

9. 6. 1934 — vláda ČSR uznala SSSR de iure

15. 9. 1934 — Svaz přátel SSSR definitivně legalizován

18. 3. 1939 — Pražské ministerstvo vnitra prohlašuje organizaci za rozpuštěnou.

Přestože byla v Olomouci oficiálně založena odbočka Svazu přátel SSSR až po právním uznání Sovětského svazu, byl boj za uznání a obranu SSSR organickou součástí práce KSČ a pokrokových sil již v průběhu předešlých let. V únoru 1930 se například konala v Olomouci přednáška redaktora Rudého práva Julia Fučíka o Sovětském svazu, v listopadu 1931 přednášel znovu Fučík o SSSR na veřejné schůzi KSČ v olomoucké Redutě.

V roce 1932 byla založena v Olomouci Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR. Její založení bylo oznámeno zemskému úřadu v Brně dne 7. 10. 1932.⁹ Účelem spolku, který měl v r. 1932 40 členů, bylo informovat členy a veřejnost o hospodářském, sociálním, právním a vědeckém, kulturním a uměleckém životě v Sovětském svazu a obdobně informovat sovětské občany o nás. I na této platformě se dařilo rozvíjet prosovětskou propagaci, zvláště cenný byl přínos při seznamování olomouckého obyvatelstva se sovětskou kulturou.

Oficiálně vznikla odbočka Svazu přátel SSSR v Olomouci až v roce 1935. Příznivá situace nastala po uzavření smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR v Moskvě dne 16. 5. 1935. Nastala velká aktivita při zakládání Svazu. Dne 6. 6. 1935 oznámili proponenti Fr. Sammler, nástrojař z Olomouce-Řepčína, a dělník Josef Kozák, rovněž z Olomouce-Řepčína, zřízení pobočky pro Olomouc a okolí. Dne 15. 6. 1935 se konala po přednášce účastníka dělnické delegace v Sovětském svazu Večeři z Holešova ustavující schůze Svazu přátel SSSR v Sokolské ulici. Mimo tuto odbočku s působností v politických okresech Olomouc-město, Olomouc-venkov, Litovel, Prostějov, Moravský Beroun a Šternberk vznikl později obvodní spolek Svazu přátel SSSR se sídlem v Olomouci, který byl odbočce podřízen. Své schůze konala odbočka i obvodní spolek zpravidla ve spolkové místnosti hostince „U Horáka“ na ulici Karla IV., anebo v hostinci „Bajkal“ v Sokolské ulici, a to pravidelně jednou za dva měsíce.

Předsedou organizace byl zvolen ing. Alexandr Trusov, který stál v jejím čele do rozpuštění spolku. Je třeba říci, že byl jedním z nejobětavějších pracovníků a z velké části jeho zásluhou dosáhla olomoucká pobočka úspěšných výsledků, takže mohla být na zasedání ústředí v roce 1937 hodnocena jako jedna z nejlepších v republice. K blízkým spolupracovníkům ve výboru patřil Antonín Kavan, úředník městského úřadu, Josef Dohnal, dělník Solných mlýnů v Olomouci, který pracoval úspěšně jako tiskový důvěrník odbočky. V roce 1937 olomoucká odbočka evidovala odběr 300—350 výtisků měsíčně časopisu Svět Sovětů a úspěchem bylo i docílení oficiálního odběru sovětského tisku v hotelu Grand.¹⁰

Svaz přátel SSSR zakládal nové místní organizace v celém obvodu, pořádal přednášky. Například 2. 12. 1934 hovořil v Olomouci

o Sovětském svazu dr. Bohumil Šmeral a prostřednictvím A. Trusova se seznamovala olomoucká veřejnost s pokrokovými osobnostmi politického a kulturního života. V letech 1935—1936 se v Olomouci konala řada veřejných schůzí a shromáždění, proklamujících spojení se SSSR jako záruku československé státní samostatnosti [7. září 1935 projev J. Štastného, 30. října 1935 Zdeňka Nejedlého, 18. října 1936 Zd. Fierlingera, v dubnu 1936 Boh. Vrbenského]. Sám Trusov přednášel v celém kraji o socialistické výstavbě Sovětského svazu, zejména o sovětském zemědělství. V roce 1935 navštívil Trusov Moskvu. Na tyto fundované a zasvěcené přednášky se v obcích olomouckého kraje, například v Brodku u Přerova, v Náměšti na Hané nebo v Horce dostavilo vždy více než 200 posluchačů nejrůznějšího politického zaměření a dlouho do noci se diskutovalo o přednášené problematice.¹¹ Dokonce i tisk, který Trusova napadal, nemohl upřít, že opravdu „dovede přednášet o gigantické výstavbě sovětského Ruska“. Podle vzpomínek ženy A. Trusova, Marie Trusovové, členky KSČ od roku 1930, bylo těchto přednáškových akcí velmi mnoho. Trusov obětavě a nezištně jezdil po venkově a popularizoval tak socialistickou výstavbu Sovětského svazu. Často se účastnil akcí v Přerově, měl základní vliv i na založení odbočky v přerovském okrese, která byla velmi aktivní a opírala se o mladou pokrokovou generaci. Na ustavující valné hromadě přerovské odbočky dne 20. 10. 1935 v restauraci „Moravská orlice“ v Jungmanově ulici měl Trusov hlavní projev o cílech Svazu přátel SSSR. V dubnu 1937 měl na komunistické schůzi v Přerově přednášku o Rusku, vývoji revolučního hnutí, postavení ruské ženy.¹²

V rámci celostátní kampaně, označené zemským úřadem za nepřijatelnou a stíhatelnou,¹³ organizoval Svaz přátel SSSR podpisovou akci pro Zlatou knihu pozdravů československého lidu lidu Sovětského svazu k XX. výročí SSSR a sbírku na Národní dar československého lidu k XX. výročí SSSR, velkou skleněnou plaketu.

Svaz přátel SSSR vyvíjel rozsáhlou činnost. O zřízení místní olomoucké pobočky — se můžeme v dokumentu z 6. září 1937 dočíst, že „Zemský úřad v Brně nezapovídá na základě zákona ze dne 15. 11. 1867, čís. 134 ř. z. o právu spolčovacím utvoření místní odbočky s názvem „Svaz přátel SSSR v ČSR, obvodní spolek v Olomouci, se sídlem v Olomouci“. Podle stanov jde o spolek nepolitický ...¹⁴

Nežádoucí aktivita olomoucké odbočky a hlavně jejího představitele ing. Alexandra Trusova vedla v roce 1937 k soustředěné kampani v buržoazním tisku proti Trusovovi. Reakční kruhy hledají záminky k diskreditaci Trusovovy osobnosti a nenacházejí ji jinde, než v jeho ruském původu. „... dnes je p. ing. prof. Trusov v Olomouci předsedou přátel SSSR. Snad nebude považovat za netaktní a nezdvorné, jestliže se ho zeptáme: zvykl si u nás již dokonale? V Rusku

*přece tolik potřebují dobrou inteligenci a pan ing. Trusov je přece velmi schopným mužem. Což nezatouží po vlasti, o jejímž režimu tak pěkně mluví?*¹⁵ O reakci jeho zaměstnavatele a výsledku — zbavení místa — jsme již psali výše.

Olomouc patřila ve 30. letech k ojedinělým kulturním střediskům při seznamování se sovětskou kulturou u nás vůbec. Právě v tomto období pracovali v Olomouci znalci sovětské kultury, spisovatel a literární kritik Bedřich Václavek, režisér Oldřich Stibor, krátce hudební skladatel a propagátor moderní sovětské hudby Vít Nejedlý, prof. Ilek a ing. Trusov.

Bedřich Václavek kromě své odborné práce seznamoval v kulturní rubrice Moravského večerníku a v Rudém právu čtenáře s novými tituly sovětské beletrie a odborné literatury, publikoval kritiky divadelních inscenací sovětských her na olomoucké scéně, která ve výběru her i režijním zpracování patřila k průkopnickým scénám své doby. Stiborova režie většinou československých premiér sovětských her patří dnes k progresivním kapitolám čs. divadelnictví. Především každoroční „*týdny sovětské kultury*“ a výročí VŘSR dávaly příležitost realizace akcí, zaměřených na sovětskou literaturu a kulturu.

V roce 1929 byla uskutečněna výstava sovětských obrazů a výstava sovětského plakátu. Vysoce oceňovaná byla výstava sovětské grafiky v roce 1934. V říjnu 1936 se uskutečnila v budově obchodního domu ASO výstava sovětské fotografie, pořádaná Klubem čs. fotografů za součinnosti Společnosti pro kulturní a hospodářské styky se SSSR a Svazem přátel SSSR, která měla velký úspěch.¹⁶ V roce 1935 byla v rámci „*Týdne sovětské kultury*“ pořádána celá řada akcí. Divadlo uvedlo Vsevoloda Višněvského Optimistickou tragedii, která slavila velký úspěch i na scéně vinohradského divadla v Praze, v sále městské Reduty přednášel o sovětském divadle Jan Weřich, konala se přednáška Graciána Černušáka o sovětské hudbě. Návštěva delegace sovětských spisovatelů a žurnalistů Kolcova, Trefakova, Fadějeva, A. Tolstého, Karavajevové, Kupaly aj. v říjnu 1935 měla velký ohlas na Olomoucku. V roce 1936 hostoval v Olomouci velký pěvecký sovětský soubor pod vedením Svěšnikova, který sklídl u olomouckého obyvatelstva značný úspěch. V rámci týdne sovětské kultury byla pak v roce 1937 uvedena na scéně olomouckého divadla dramatizace Vodopjanovy povídky Haló — severní pól. Úspěchem činnosti při seznamování se sovětskou kulturou bylo i promítání sovětských filmů v kině Kosmos (dnešní Jas).

Pro poznání ruštiny vydal Svaz přátel SSSR v září 1938 příručku: Ing. Alexandr Trusov: Učte se rusky, populární sešitkový informátor k poznání ruského jazyka.

Za touto bohatou a rozsáhlou činností realizovanou v širším kulturním záběru, stála však organizace Svazu přátel SSSR jako hlavní iniciátor a inspirátor všech akcí. Trusovovo působení jako předsedy Svazu přátel SSSR se prolíná v bohaté škále kulturních akcí a politických akcí v celém období 30. let.

V době nástupu fašismu propagoval Svaz přátel SSSR linii jednotné lidové fronty, propagoval mírový program Sovětského svazu. V červenci v roce 1938 svolala olomoucká pobočka Svazu do největšího sálu v Olomouci veřejnou schůzi s programem Pomůžte nám SSSR?, na níž měl projev vedoucí odborářské delegace do SSSR Skaunic z Brna. Velké lidové manifestace 21. srpna 1938 za obranu republiky a SSSR, pořádané krajským vedením KSČ, se účastnilo pět tisíc obyvatel z Olomouce a okolí.

Po Mnichovu byla zastavena činnost KSČ (21. 10. 1938) a za dva měsíce úplně rozpuštěna (27. 12. 1938). Svaz přátel SSSR a jeho představitelé byli postaveni pod policejní dohled, v bytech funkcionářů byly prováděny policejní prohlídky. Zvláštní důvěrný výnos Zemského úřadu v Brně ze 7. února 1939 hovoří o Svazu přátel SSSR: „*Poněvadž jde o spolek komunisticky orientovaný a není vyloučena obava, že by pod rouškou tohoto spolku mohla býti prováděna komunistická činnost, připomínají se dřívější pokyny, aby činnosti tohoto spolku, jakož i spolkových funkcionářů věnována byla bedlivá pozornost*“. Po zákroku ministerstva vnitra byl Svaz přátel SSSR rozpuštěn již v březnu 1939 a předsedové jednotlivých poboček o tom byli uvědomováni. Prof. Trusov obdržel výměr o rozpuštění spolku a zabavení spolkového jmění a všech písemností 7. dubna 1939.¹⁷ Do poslední chvíle před rozpuštěním organizace se snažili členové olomoucké pobočky pod vedením A. Trusova využít legálních možností při vysvětlování složité mezinárodní situace a objasňovat postoj Sovětského svazu k současným událostem. Znalost ruského jazyka umožňovala A. Trusovovi získávat podrobné informace z relací moskevského rozhlasu, dalším zdrojem byly ilegální tisk a materiály KSČ, která se uchýlila do ilegality.

Časté policejní prohlídky u Trusovových — březen 1939, duben 1939 a řada dalších neměly pro policii, později gestapo, žádané výsledky.¹⁸ Velkým ziskem pro další ilegální práci KSČ bylo zatajení cyklostylu Svazu. Gestapo si vyžádalo spisy o ing. Trusovovi a čs. policie je odevzdala již 6. května 1939 do rukou gestapa.

Alexandr Trusov byl v roce 1939 zatčen poprvé a krátce vězněn ve Štěpánově. Po uzavření sovětsko-německé smlouvy byl propuštěn.¹⁹ Podruhé byl zatčen v dubnu 1940. Alexandr Trusov patřil v období po Mnichově a v době okupace k nejstatečnějším pracovníkům ilegálního komunistického hnutí, kteří se zasloužili o vybudování I. ilegálního krajského a okresního výboru strany v Olomouci a podí-

leli se na jeho aktivní práci. Po rozpuštění KSČ v prosinci 1938 byl do Olomouce vyslán ústředním výborem strany Karel Kliment jako krajský tajemník v Olomouci s úkolem vybudovat ilegální síť strany (jeho krycí jméno bylo Karel Růžička). Za pomoci Alexandra Trusova, u něhož našel pochopení a byl také v Trusovově bytě přechováván (Nádražní třída 8, Olomouc), setkával se s různými soudruhy a postupně se podařilo získat pro ilegální práci spolehlivé lidi mezi dělníky, pokrokovou inteligencí a mladými lidmi. I. ilegální krajský výbor měl pak toto složení: Alexandr Trusov, Oldřich Stibor, František Pařil, Antonín Teichmann, Bedřich Cahel, František Kutal. Mezi pracovníky technického aparátu strany byl Trusovův žák Jaroslav Hrubý. Schůzky se konaly v kavárně na hlavní třídě, v pracovně Oldřicha Stibora, který bydlel naproti Trusovovým, u hudebníka Kalába, apod.²⁰

Kliment s Trusovem zařídili tiskárnu a tiskli na utajeném cyklostylu Svazu přátel SSSR letáky a informace o činnosti strany. U Trusovových v bytě (cyklostyl byl jinak ukrýván ve sklepě) se tiskly materiály velmi dobré úrovně. Spolupracovali na nich Kliment, Trusov, který překládal zprávy z moskevského rozhlasu, Václavek. Pak je roznášeli do příslušných míst k distribuci. Velmi obětavou pomocnicí při této práci byla Trusovova manželka, která se podílela na tištění letáků, jejich distribuci, pracovala jako spojka a umožňovala schůzky pracovníků v bytě Trusovových.²¹ Časté prohlídky v bytě byly bez výsledku. O duchapřítomnosti v těchto těžkých chvílích hovoří M. Trusovová i ve svých vzpomínkách: „Měla jsem štěstí, že se mi při jedné neočekávané prohlídce gestapa podařilo zachránit cyklostyl. Odvedla jsem pozornost gestapáka, který měl za úkol prohlížet předsíň a kuchyň. Byla jsem v županu, kterým jsem zakryla kufřík s cyklostylem, ten stál na boku u skříně a nehla jsem se z místa. Můj tehdy čtrnáctiletý chlapec duchapřítomně hodil letáky do své školní aktovky a vyrazil ze dveří. V poledne je v pořádku donesl ze školy domů. Gestapo nás navštěvovalo moc často, a tak se musel manžel poněkud od práce distancovat“.²²

Po 15. březnu 1939 byl na místo Klimenta vyslán ústředním výborem jako nový krajský tajemník strany v Olomouci Rudolf Terer (krycím jménem Karel Astrachán), který zde pracoval do října 1939. I on našel úkryt v bytě Trusovových a pokračoval s Alexandrem Trusovem a jinými v započaté práci. Velká finanční pomoc Trusovových při organizování ilegální práce strany byla pro ně samozřejmostí.

Trusov byl v Olomouci příliš známou osobností a jeho činnost také v souvislosti s častými prohlídkami gestapa začínala být nebezpečná. V srpnu 1939 se obrátil Trusov na Josefa Dohnala z Holice, blízkého spolupracovníka ze Svazu přátel SSSR, s žádostí o umístění

stranického cyklostylu. Práce tak nebyla přerušena, v bytě Julia Kameníčka v Žerotíně za velmi účinné pomoci V. Válka se tiskly další ilegální komunistické tiskoviny — Svobodná Haná, Mládí vpřed, letáky, větší náklad Václavkových Národních písní 1940 a jiné materiály. Alexandr Trusov byl nucen od září 1939 se od ilegální práce distancovat, ale dále spolupracoval při dodávání zpráv z moskevského rozhlasu.

V dubnu 1940 (29. 4. 1940) byl Trusov podruhé zatčen gestapem, s ním všichni funkcionáři olomoucké ilegální stranické organizace, která pak byla v polovině roku 1940 zcela rozbita.

Trusov byl vězněn nejdříve v Olomouci, pak na Mírově, později v německých věznicích. Nelidskost zacházení gestapa dokládá písemná vzpomínka M. Trusovové. *„V době, kdy byl Trusov ještě v Olomouci, měl nemocné oči a gestapáci s ním jezdili k profesorovi Vejvodskému, s nímž se domluvil na operaci pravého oka. Prof. Vejvodský v nemocnici za asistence gestapa s Trusova operoval, ale nesměl jej v nemocnici ponechat. Gestapo Trusova naložilo a vezlo cestou zpátky na „garňák“. Cestou se mu oko zakrvácelo a následkem byla slepota pravého oka. Prof. Vejvodský takovou krutost nepředpokládal, jinak by tuto operaci nerealizoval. Dokud byl Trusov v Olomouci, dostával léky. Když však byl převezen na Mírov, nikdy už léky nedostal, prý bych ho mohla otrávit“.*²³

Přes špatný zdravotní stav prošel Trusov podmínkami německých věznic a zemřel nedlouho před skončením druhé světové války. Zprávu o jeho smrti podal svědek a spoluvězeň v táboře Zeitz, odbočka Könderitz v Německu, Jan Pospíšil z Držovic.²⁴ V dopise hovoří s. Pospíšil o společném pochodu (180 km po dobu 14 dnů) z Briegu u Vratislavi až do Libavy, odkud byli vězni vezeni opět 14 dnů za hladu a bez vody do tábora v Zeitz. Trusov byl zcela vysílen, při práci padl, uleh a nemohl vstát. Zemřel 19. 3. 1945. Jan Pospíšil hovoří také o neúnavné Trusovově práci i v těžkých podmínkách vězeňského života: *„V Briegu jsme byli ve společné noclehárně — 65 Čechů — a mezi nimi on, který nám dělal přednášky o politickém myšlení a vývoji dnešní doby a vzpomínal na ty, když měli narozeniny, Lenin a Stalin, jejichž životní dílo nám jasně vykládal. Byl neúnavným pracovníkem pro komunistickou stranu, vždycky rád nějakou přednášku uspořádal přes potíže, s nimiž takové rozhovory byly vždy spojeny“.*

Také ve vzpomínce otce Jaroslava Hrubého, se kterým byl vězněn Alexandr Trusov v jedné cele, žil Trusov jako statečný člověk, *„který neztrácel hlavu a zůstával stále komunistou“.*²⁵

V potvrzení KV KSČ o odboji, vystaveném po válce,⁶² jsou poslední léta Trusovova života a činnost doloženy. Alexandr Trusov byl činný

v okresní ilegální skupině KSČ v Olomouci. („Jmenovaný byl zapojen na s. Klimenta a K. Terera a byl pro tuto činnost 29. 4. 1940 zatčen, odsouzen na 10 let káznice, vězněn v Briegu, Wohlau a Zeitz (Könderitz), 19. 3. 1945 zemřel“.)

V jeho osobě odešla významná osobnost politického a kulturního života olomouckého regionu, obětavý a zanícený pracovník strany a organizace Svazu přátel SSSR a učitel, který odvedl kus užitečné pedagogické práce. Historické období mezi dvěma světovými válkami na Olomoucku by bez zhodnocení významu této pokrokové osobnosti nebylo úplné. Nedožitě pětadesátiny dávají hodnocení příležitost.

P o z n á m k y

- ¹ Uváděno také datum narození 13. 3. 1892 v Alapajevsku — viz vysvědčení v majetku M. Trusovové.
- ² Viz potvrzení z 9. 3. 1934 podepsané starostou obce J. Sklenářem a majitelem statku Zemanem.
- ³ Listopad 1915 — leden 1918 (viz potvrzení z 13. 2. 1923 v majetku M. Trusovové).
- ⁴ Vzpomínky M. Trusovové — písemný záznam.
- ⁵ Pozůstalost A. Trusova.
- ⁶ Viz písemný doklad — pozůstalost A. Trusova.
- ⁷ Pozůstalost A. Trusova.
- ⁸ Našinec, 12. 1. 1939.
- ⁹ SA, pob. Janovice u Rýmařova, KNV Olomouc, spolkové spisy.
- ¹⁰ Vzpomínky M. Trusovové.
- ¹¹ RP 13. 11. 1934, 27. 8. 1935, 7. 11. 1935.
- ¹² Pozor, duben 1937.
- ¹³ SA, Janovice u Rýmařova, KNV Olomouc, spolkové listy.
- ¹⁴ Pozůstalost A. Trusova v majetku M. Trusovové.
- ¹⁵ Pozor, 6. 4. 1937.
- ¹⁶ Moravský večerník, 19. 10. 1936.
- ¹⁷ Pozůstalost A. Trusova v majetku M. Trusovové.
- ¹⁸ Potvrzení o negativním výsledku prohlídky v dubnu 1939 — pozůstalost A. Trusova.
- ¹⁹ Písemný záznam — Vzpomínky M. Trusovové.
- ²⁰ Dopis Karla Klimenta z 1. 6. 1963 — pozůstalost A. Trusova, v majetku M. Trusovové.
- ²¹ Vzpomínky M. Trusovové — písemný záznam.
- ²² Vzpomínky M. Trusovové — písemný záznam.
- ²³ Vzpomínky M. Trusovové — písemný záznam.
- ²⁴ Dopis Jana Pospíšila sekretariátu Národního výboru v Olomouci ze dne 24. 5. 1945, v majetku M. Trusovové.
- ²⁵ VÚO, fond DH, MP IV A, B.
- ²⁶ Opis potvrzení v majetku M. Trusovové.

Literatura

Ambros Drahomír: Vítězný nástup KSČ na Olomoucku ve 30. letech, Zprávy VÚO, č. 178, Olomouc 1976, str. 1—10.

Bartošová Šárka a kol.: Za obranu SSSR na střední a severní Moravě, Olomouc 1967, str. 82.

Šefčík Erich: K historii čs.-sov. vztahů na Olomoucku a Přerovsku v předmnichovské republice, Zprávy VÚO, č. 170, Olomouc 1974, str. 1—3.

Lón František a kol.: Příspěvek k historii KSČ v Olomouckém kraji za orientaci národně osvobozenického zápasu za Sovětský svaz v letech 1939—1941. Sborník VŠP v Olomouci, historie IV, 1957, str. 211—223.

Milada Písková

DOKUMENT K ČINNOSTI VSMO V DOBĚ OKUPACE

Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, který byl založen roku 1883 jako vědecká a vlastivědná instituce, prodělal ve svém vývoji (existoval do roku 1951) řadu změn. Třebaže nebyl politickou organizací, musel k významným společenským a politickým událostem zaujímat stanovisko a vyrovnávat se s nimi. Doba okupace byla zvláště tíživým obdobím nejen pro činnost podobných kulturních institucí, ale vůbec pro možnost jejich existence. A právě z tohoto období se zachovalo v archívu VSMO několik zajímavých dokumentů, které svědčí o tom, jaká stanoviska spolek k převratným politickým událostem zaujal. Odvážnou a silně protiválečnou akcí bylo uskutečnění posmrtné výstavy a pamětního večera spisovatele Karla Čapka, které byly VSMO realizovány těsně před okupací (5. a 6. března 1939). Z téhož roku (duben — srpen) se dochovala také korespondence s různými olomouckými spolky, kterým VSMO nabízí, že převeze do sbírek jejich archívy a jiné předměty, týkající se jejich činnosti.¹ Jistě není náhodou, že navazují styky s dělnickými spolky a také s A. Trusovem, jako předsedou Svazu přátel SSSR.

Olomoucká pobočka Svazu přátel SSSR (zal. 1930), která byla významnou složkou politické činnosti KSČ na Olomoucku v 30. letech, patřila k nejaktivnějším v republice a podstatnou zásluhu na její aktivní činnosti měl právě profesor obchodní akademie v Olomouci ing. Alexandr Trusov, který byl od roku 1935 jejím předsedou.

dou. Sám byl původem Rus, znal dobře poměry v SSSR a byl odborníkem zejména v otázkách socialistického zemědělství, což nebylo nezajímavé pro širokou veřejnost obyvatel Hané jako významné zemědělské oblasti ČSR. Olomoucká pobočka Svazu přátel SSSR uskutečnila na střední Moravě také řadu přednášek, kde vystupovali přední představitelé české kultury, jako např. Zdeněk Nejedlý, Zd. Fierlinger, propagovala a rozšiřovala sovětské publikace, organizovala návštěvy sovětských hostů a naopak cesty svých členů do SSSR. Činnost olomoucké pobočky byla pochopitelně trnem v oku zejména fašizující části české buržoazie, která plně využívala všech prostředků, jak ji umlčet. Na jaře 1937 rozpoutal olomoucký časopis „Pozor“ širokou kampaň proti ing. Trusovovi s cílem znemožnit jeho další existenci a vyšvat ho z ČSR. Jedním z důsledků této kampaně bylo zbavení prof. Trusova učitelského místa na obchodní akademii. Po uzavření Mnichovské dohody se na severní i střední Moravě situace značně přiostruje. Když byla v prosinci 1938 rozpuštěna KSČ, byly také ostatní pokrokové organizace postaveny pod přísný policejní dohled a Svaz přátel SSSR zvláště. Persekuční opatření úřadů provázely stovky policejních prohlídek. Nejrozsáhlejší akce proti komunistům byla v tomto směru podniknuta po celé Moravě 21. února 1939. Policejní úředníci zabavovali všechny „podezřelé“ předměty: časopisy, brožury, propagační materiály o SSSR, legitimace, pozvánky na schůze i příspěvkové známky. Tyto policejní akce se stupňovaly zejména v posledních dnech před 15. březnem 1939, kdy byla vykonána důkladná policejní prohlídka i v bytě prof. Trusova. Okupace ČSR nacistickým Německem znamenala definitivní konec legality i pro Svaz přátel SSSR. Zásahem ministerstva vnitra byla tato organizace rozpuštěna už 22. března 1939.² Prof. Trusov obdržel výměr o rozpuštění spolku, zabavení spolkového jmění a všech písemností spolku. Hned nato následovaly nové policejní prohlídky, na nichž se podílelo už i gestapo. Většina členů přátel SSSR se však zapojila do ilegálních organizací KSČ; mezi prvními také Alexandr Trusov, který pro myšlenky komunismu neváhal v tomto boji obětovat i vlastní život.³

Dopis A. Trusova VSMO ze dne 5. června 1939⁴ je psán pod vlivem výše zmíněných událostí s určitou opatrností, a to ne z obavy o další persekuci vlastní osoby, popř. z možnosti provokace, ale především proto, že A. Trusov i ostatní členové Svazu měli v úmyslu dále pokračovat ve své činnosti, třebaže jinými formami a za značně ztížených podmínek. A. Trusov od začátku okupace pracoval v ilegální organizaci KSČ na Olomoucku a veškeré materiály a zařízení Svazu dal této organizaci k dispozici. Dopis otiskujeme v plném znění, prapopis je upraven podle dnešních norem:

Ing. Alex. Trusov⁵

Olomouc, 5. 6. 1939

Olomouc, třída Čes. legií 38

P. T.
Vlastenecký spolek muzejní
v Olomouci

Na Váš ct. přepis ze dne 25. května t. r. o postoupení Vašemu muzeu písemných památek o spolkové činnosti spolku „Svaz přátel SSSR“ mohu odpovědět (ne jménem spolku), jako bývalý předseda tohoto spolku, že bohužel se nám nepodařilo uschovat žádnou památku na činnost tohoto spolku. Po třech policejních prohlídkách, vykonaných v 1. čtvrtletí t. r. u funkcionářů spolku, nezbylo nám již nic, co by pro Vaše vlastenecké museum⁶ mohlo mít nějakou cenu. Spolek byl dne 22. března t. r. rozpuštěn.

Uchovalo se nám jen několik výstřžků z místního časopisu,⁷ v němž náš spolek (a zejména jeho předseda) byl svého času plíněn a pomlouván za svou činnost a dekret jedné instituce v Olomouci,⁸ kterým jsem byl upozorňován, že nenechám-li své veřejné činnosti, budu ze svého učitelského úřadu propuštěn a další dekret této instituce o skutečném propuštění mé osoby z úřadu. Avšak tyto dokumenty, velmi smutné, nemluví o konkrétní činnosti našeho spolku, a tudíž nemohou mít pro Vaše muzeum⁹ takové ceny, jakou mají pro mou osobu.

S veškerou úctou ing. Alex. Trusov.

P o z n á m k y

¹ Archív VÚO, fond VSMO, kart. 6.

² Dopis A. Trusova, fond VSMO, kart. 6.

³ A. Trusov byl zatčen 29. 4. 1940 a odsouzen na 10 let káznice. Byl vězněn v Briegu, Wohlau a Zeitz. Zemřel 19. 3. 1945 v Könderitz okr. Zeitz. Soudně byl prohlášen za mrtvého 28. 5. 1946.

⁴ 1 list 205 × 295 mm.

⁵ V originále uvedeno česky i rusky.

⁶ V originále dopisu užívá Trusov tvaru „váš muzeum“, zřejmě se zde projevuje vliv jeho rodného jazyka.

⁷ Olomoucký časopis Pozor.

⁸ Československá obchodní komora v Olomouci.

⁹ Viz. pozn. 5.

P r a m e n y a l i t e r a t u r a

Archivní fond VSMO, kart. 6

Š. Bartošová a kol.: Za obranu SSSR na střední a severní Moravě, Olomouc 1967, 82 s.

E. Šefčík: K historii československo-sovětských vztahů na Olomoucku a Přerovsku v předmnichovské republice. Zprávy VÚO, 1974/170, s. 1–3.

Síň tradic střední ekonomické školy v Olomouci.

Резюме

В архиве оломоуцкого музея находится письмо значительного работника Коммунистической партии Чехословакии и бывшего председателя Союза друзей СССР Александра Трусова. Это письмо свидетельствует о этом, как работники Патриотического музея в Оломоуце старались в начале оккупации защитить от фашистов знаменитые материалы об истории района, но прежде всего о великой роли коммунистической партии в среднй Моравии в 30-тые годы нашего века.

Marie Králíková

RESTAURÁTORSKÁ A KONZERVÁTORSKÁ ČINNOST VLASTIVĚDNÉHO ÚSTAVU V OLOMOUCI V LETECH 1970—1975

Vláda ČSSR při rozvíjení kulturně výchovného poslání socialistického státu klade zvláště důraz na plné uplatnění všech forem a funkcí kulturně výchovné činnosti, vědoma si toho, že právě touto činností lze dosáhnout trvalých změn ve vědomí lidí, v jejich přístupu k socialistickým společenským hodnotám a získat je pro aktivní účast na společenském a kulturním dění. Kultura se stala neoddělitelnou součástí celé výstavby společnosti a postupně jednou ze základních lidských potřeb.

Formování vztahu lidí — zejména mladé generace — ke kulturnímu dědictví tvoří jednu z podstatných stránek celkového výchovného procesu. Československý stát je největším vlastníkem historických památek v Evropě. Tyto památky svou uměleckou hodnotou i svým dějinným poselstvím mohou vést k hlubšímu poznání pokrokových společenských sil a procesů minulosti, tvůrčích schopností našeho lidu. Proto se přímo nabízejí k tomu, aby sloužily k výchově k socialistickému vlastenectví, k hrdosti na pokrokové národní tradice i k socialistickému internacionalismu.

Česká vláda přijala v lednu 1973 koncepci rozvoje památkové péče, která je plně založena na socialistickém přístupu k ochraně a využívání historických památek a vytváří podmínky pro splnění národních kulturně výchovných i ekonomických úkolů v této oblasti.

Jejím cílem je nejen uchování hodnot, ale i všestranné společenské využití památek, jejich začlenění do současného života.¹

„Večeře v Emauzích“ (detail), okruh mal. rodiny Bassanů, 1. pol. 17. století. Snímek J. Navrátil.

Na této činnosti se v plné míře, kromě jiných úkolů, podílí také Vlastivědný ústav v Olomouci. Jednou z nejdůležitějších oblastí, kde se uplatňuje státní památková péče, jsou instalované památkové objekty ve správě Vlastivědného ústavu — hrady Bouzov, Šternberk a zámek v Náměšti na Hané. Staly se neodmyslitelnou součástí krajiny i života olomouckého okresu a vysoká návštěvnost, která rok od roku narůstá, toto sepětí potvrzuje. Tím větší zodpovědnost spočívá na Vlastivědném ústavu, jakým způsobem prezentuje tyto objekty, jeho sbírky, jakým způsobem spojuje činnost na historickém objektu se současnými požadavky na rozvoj kultury.

Nedílnou součástí této prezentace je péče o řádný stav budov a okolí a samozřejmě jejich vnitřního vybavení. K tomu slouží obrovské finanční dotace od státu, které se plánovitě a hospodárně rozdělují tak, aby opravy byly rovnoměrné a nedocházelo k havarijním situacím.

Při stanovování koncepce restaurátorských a konzervátorských prací se přihlíží nejen ke stavu předmětu či stavby, ale také k jeho

umělecké a historické hodnotě a jeho významu v současném či budoucím využití — tedy perspektivě pro prezentační účely.

Restaurátorskými pracemi mohou být pověřováni pouze odborně školení restaurátoři, kteří jsou vedeni u Díla, podniku Českého fondu výtvarného umění v Praze, ať se to týká malby, sochařství či uměleckých řemesel.²

Konzervátorská činnost je na rozdíl od restaurátorské zajištěna přímo ve Vlastivědném ústavu a tím je zabezpečeno pružné, rychlé a kvalitní opravování uměleckých děl přímo na místě. Nadto je zde možnost sledovat postup práce, hledat optimální způsoby a metody práce, případně aplikovat nejnovější poznatky a zkušenosti z nejrůznějších oborů, zvláště z chemie.³

V průběhu páté pětiletky bylo zahájeno a dokončeno velké množství akcí, jejichž cílem bylo obnovení mnoha stavebních památek a sbírkovým předmětů, které spravuje Vlastivědný ústav v Olomouci. Největší akcí bylo restaurování nástěnných maleb v hradní kapli na Šternberku, jejichž význam v české nástěnné gotické malbě bude zpracován jinde. Dalším pozoruhodným činem bude zajištění prací na dvou renesančních obrazech z instalace hradu, které by měly upřesnit autorské určení významných italských malířů. Podobné výsledky jsou i na Bouzově a v Náměšti na Hané.⁴

Stejnou důležitost přikládá Vlastivědný ústav restaurování historického nábytku z instalací jednotlivých objektů i ze sbírek muzea. Práce jsou to velmi náročné, vyžadující nejen mistry svých oborů, ale také pečlivý a citlivý výběr materiálů, způsobu oprav tak, aby nebyl porušen původní ráz (např. nevhodným vysokým leskem, nehistorickým, moderním potahem).

Rozsah restaurátorských a konzervátorských prací není omezen ani časovým obdobím, ve kterém umělecké sbírkové předměty vznikaly, ani materiálem. Pozornost se věnuje restaurování renesančních vitráží, stejně tak empírových hodin, nebo rokokových svícenů. Tyto předměty pak ve svém souhrnu tvoří onu neopakovatelnou atmosféru dokonalých interiérů, působících nejen naučně, ale třibících vkus a estetické citění návštěvníků.

Pro šestou pětiletku byl vypracován závazný plán restaurátorských prací, který zahrnuje nejvíce ohrožené obrazy, plastiky, vitráže a tapety ze všech tří objektů. V prvním roce pětiletky byly všechny plánované akce zajištěny, zadány a v oboru dřevěných plastik dokončeny s předstihem. V rámci běžné údržby z vlastních zdrojů Vlastivědného ústavu se samozřejmě dávají konzervovat a restaurovat i další exponáty tak, aby do konce šesté pětiletky byly všechny nejcennější předměty v dobrém stavu, tak, jak to ukládá památkový zákon z roku 1958 a hlavně koncepce rozvoje památkové péče z roku 1973, kterou vydala naše vláda.

„Veselý piják“ a „Smutný piják“, holandský malíř 17. století (kopie). Opravovaly E. Jarošová a J. Tesařová. Snímky J. Navrátil.

Poznámky

- ¹ Zpráva vlády ČSR o rozvoji kultury. Předneseno ministrem kultury ČSR Dr. Milanem Klusákem na XVII. plenárním zasedání ČNR 28. října 1975.
- ² Ti jsou podle organizačního schematu Díla, podniku ČFVU, pouze v Praze, takže např. v našem okrese jejich nedostatek pocítujeme velmi citelně. Jiná je situace a také spolupráce s Ústředím uměleckých řemesel v Brně, kde pochopení pro naléhavost a potřebnost zajišťovat tyto práce již po léta Vlastivědný ústav nachází.
- ³ Restaurace je odborné ošetření poškozené památky, při němž se vhodným způsobem též vhodně doplní chybějící a nepodstatné části (také restituce, substituce, rekonstrukce, renovace, též obnova) zpravidla se přidružuje i konzervace. Konzervace je odborné ošetření hmotné podstaty památky, která má učinit stálým její dochovaný autentický stav a vzhled a dodat na odolnosti proti eventuálním dalším škodlivým účinkům prostředí — přeneseně: metoda praktického provádění péče o zachování památek.
(Podle Památkové péče, 1958.)
- ⁴ Z tohoto množství jsou uvedeny některé, které svou závažností překročily rámec regionu. Jsou to díla z oboru malby, jejichž zadávání na restaurování, kontrola postupu a posléze jejich určení a zařazení do instalace patří do činnosti umělecko-historického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci.

Hrad Bouzov

Christiaen Jansz Dusart (1618—1681): „Portrét hudebního skladatele J. Dusarta“, olej na plátně, 58×49 cm, inv. č. 1188. Restauroval akad. malíř V. V. Hlava z Prahy v letech 1969—1971.

Italský mistr 15. století — severní Itálie: „Svatý Kryštof“, tempera na dřevě, 29×46 cm, inv. č. 1738. Restauroval akad. malíř J. Josefík z Prahy v letech 1973–1974.

Italský mistr 15. století — severní Itálie: „Svatý Ondřej“, tempera na dřevě, 29×46 cm, inv. č. 1700. Restauroval akad. malíř J. Josefík z Prahy v letech 1973–1974.

Italský mistr 15. století — severní Itálie: „Svatý Jan Křtitel“, tempera na dřevě, 29×46, inv. č. 1661. Restauroval akad. malíř J. Josefík z Prahy v letech 1973–1974.

Italský mistr 15. století — severní Itálie: „Svatý Šimon“, tempera na dřevě, 29×45 cm, inv. č. 1615. Restauroval akad. malíř J. Josefík z Prahy v letech 1973–1974.

Restaurované obrazy jsou částí souboru italských záklopových prken malovaného stropu, které po regotizační úpravě dostaly charakter série podobizen světců. Restaurátorský zásah znamená nejen opravu jednotlivých obrazů, zjištění tohoto nového faktu, ale i zmnožení kvality sbírek na Bouzově, které po obnově hradu z počátku století jsou z větší části pseudogotické kopie a napodobeniny.

Benátský malíř kolem roku 1610–1620: „Večeře v Emauzech“, olej na plátně, 110×149,5 cm, inv. č. 470. Restauroval akad. malíř J. Josefík z Prahy v roce 1973.

Význam restaurátorského počínu spočíval nejen v očištění obrazu a tím ozřejmění jeho umělecké kvality, ale hlavně v určení autorského okruhu malířské rodiny Bassanů. Tím se obraz stal jedním z původních, nejvýznamnějších malířských děl na Bouzově.

Hrad Šternberk

Jan Kupecký — Gottfried Eichler (?): „Portrét Adama z Lichtenštejna“, olej na plátně, 152×117 cm, inv. č. 450. Restauroval akad. malíř V. V. Hlava z Prahy v letech 1969–1970.

Mistr Emauzského cyklu — okruh (?), kolem roku 1371–1376: „Zvěstování Panny Marie“, „Narození Páně“. Nástěnné malby na kamení v presbytáři hradní kaple na Šternberku, v. asi 230 cm, š. 108 cm. Restauroval akad. malíř J. Josefík a F. Sysel v roce 1973.

Nejvýznamnější a nejceněnější restaurátorská akce Vlastivědného ústavu, která po svém dokončení rozšířila znalost o působnosti karolinského dvorského malířského okruhu na Moravu.

Neznámý mistr ze 10. století — střední Evropa: „Bolestná Panna Maria“, olej na dřevě, 80×37,5 cm, inv. č. 217. Restauroval akad. malíř M. Hamsík z Prahy v roce 1975.

Domenico Ghirlandaio (?) — (1449–1494) — Florencie: „Zasnoubení sv. Kateřiny“, olej na dřevě, 80×66 cm, inv. č. 164. Restauruje akad. malíř J. Josefík z Prahy od roku 1974.

Sandro Botticelli (?) (1445–1510) — Florencie: „Hlava dívky“, tempera na plátně, 37×29 cm, inv. č. 225. Restauruje akad. malíř F. Sysel z Kroměříže od roku 1974.

U obou posledně jmenovaných obrazů je sledována zvláště možnost přesného určení autorství, protože se jedná o obrazy mimořádné kvality. U prvního obrazu je to zásadní nekvalitní přemalba z pozdější doby, která do dneška bránila tuto původní kvalitu obrazu rozpoznat. Situace u obrazu, připisanému S. Botticellimu je značně složitější. Oba obrazy jsou při jednotlivých etapách restaurátorských zásahů sledovány odborníky Národní galerie, Ústavu dějin umění ČSAV v Praze a obou českých univerzit.

Massimo Stanzione (1585–1656) — Neapol: „Hlava ženy“ (Sv. Kateřina), olej na plátně, 117×85 cm, inv. č. 459. Restaurovala akad. malířka M. Kašparová z Prahy od roku 1975.

Neznámý autor ze 16. století — ?: „Zvěstování Panny Marie“, olej na dřevě, 139×77 cm, inv. č. 224. Restauroval akad. malíř M. Hamsík z Prahy od roku 1975.

U tohoto obrazu, kde postup práce je rovněž sledován v Národní galerii, by mělo restaurování rovněž přispět k určení autorství.

Zámek Náměšť na Hané

Neznámý autor kolem roku 1840 — Morava: „Starohanácká svatba“, tempera na plátně, 76×121,5 cm, inv. č. 1175. Restauroval akad. malíř J. Josefík z Prahy v letech 1973–1974.

Neznámý autor kolem roku 1840 — Morava: „Zámek v Náměšti“, tempera na plátně, 74×122,5 cm, inv. č. 1277. Restauroval akad. malíř J. Josefík z Prahy v letech 1973–1974.

Obrazy jsou protějšky a zachycují stav v Náměšti kolem roku 1840 jak po stránce topografické, tak zvykoslovné a krojové. Významně obohatily sbírky náměšťského zámku, i když kopie a repliky (např. Kubátova) jsou známy i na jiných místech.

NAD POZŮSTALOSTÍ PROFESORA RICHARDA KOPY

Richard Kopa (1883—1935) byl v letech 1921 až 1935 profesorem hudby a zpěvu na učitelském ústavu v Olomouci. Patřil jsem tam k jeho žákům, a proto jsem v roce 40. výročí od jeho smrti shromáždil jeho skladatelskou pozůstalost a předal ji do sbírek Vlastivědného ústavu v Olomouci. Při popisu této pozůstalosti stojí zato se poněkud šířeji rozepsat nejen o ní, ale i o vykonané hudebně pedagogické a osvětové činnosti R. Kopy vůbec.

Richard Kopa se narodil 2. dubna 1883 v Maxlovce u Velatic (Brno-venkov) a studoval v letech 1894—1902 reálku a učitelský ústav v Brně. Současně přitom navštěvoval ve školním roce 1899—1900 a roku 1901 absolvoval varhanickou školu v Brně, kde byl v teorii hudby žákem L. Janáčka, v klavíru M. Kuhlové a později (když potřeboval skládat státní zkoušky z hudby, klavíru, houslí a varhan pro učitelství na učitelských ústavech) žákem O. Vávry v houslích a B. Holuba ve varhanách. Tyto zkoušky skládal před komisí na brněnské konzervatoři těsně po válce, když předtím působil jako učitel národních a měšťanských škol v Brně, Dolních Kounicích (1909—13) a Ivančicích n. H. (1913—15). Po převratu se pak na základě své aprobace stal roku 1919 profesorem hudby na učitelském ústavu v Brně, kde působil v sousedství věhlasného zakladatele PSMU prof. F. Vacha. V roce 1921 nastoupil v téže funkci na učitelském ústavu v Olomouci, kde vyučoval hudební teorii, zpěvu, metodice, houslím a klavíru až do 1. 10. 1934 a nato pro nemoc dostal jednoroční dovolenou. Zemřel po delší nemoci 3. srpna 1935 a pochován byl v Olomouci.¹

Když přišel R. Kopa do Olomouce, měl tedy za sebou bohatá hudební studia na brněnské varhanické škole v blízkosti L. Janáčka a také bohatou školskou učitelskou praxí na nižších typech venkovských škol. Tento svůj pedagogický vztah k dětem dal najevo i skladatelsky, když za svého působení v Brně a Ivančicích psal scénické hudby (se zpěvy a tanci) pro školní představení tehdy oblíbených pohádek M. Baldessari-Plumlovské, jako byly *Krakonoš* (prov. 24. 3. 1912 v Bes. domě v Brně), *Bílá růže* (16. 3. 1913 v Ivančicích), *Zlatá husa* (22. 3. 1914 tamže), *Sněhurka* (15. 4. 1915 v Oslavanech), *Sněhurka* (tamže) a *Zlatá nit*. Písně z těchto her byly dětmi přijí-

mány velmi nadšeně a staly se jim na dlouhou dobu vlastními. Ještě rok před svým úmrtím se v Olomouci vrátil k pohádkové hudbě tím, že napsal roku 1934 na texty K. Zapletalové opět scénickou hudbu k pohádkové hře M. Baldessari-Plumlovské *Pohádková princezna*.²

Za svého působení v Dolních Kounicích a Ivančicích n. H. se dostal do styku s poštovním zaměstnancem ve Vyškově, v hudbě samoukem a nadšencem Janem Uhlířem (1881—1963), který jako organizátor dokázal strhnout hudbymilovné lidi k aktivnímu muzicírování v pěveckých sborech či orchestrech. Dokázal to hlavně v letech svého následujícího působení 1922—1938 v čele Dělnického pěveckého sboru v Kopřivnici.³ Tento J. Uhlíř, populární skladatel a sbormistr spolku Haná ve Vyškově v letech 1911—14, přiměl R. Kopu, aby roku 1909 zkomponoval (a Uhlíř instrumentoval) pro provedení 22. 4. 1911 ve Vyškově a nato v Prostějově komickou operu *Hraběcí pastýř*, spíše s blodkovskými áriemi než operetními zpěvy.⁴

Konečně je ještě třeba připojit k předchozímu, co připravilo R. Kopu pro Olomouc po hudební stránce před rokem 1921 i to, že byl tehdy v Brně i okolí znám jako výborný klavírista a klavírní doprovod. Často v Brně spoluúčinkoval jako doprovod pěvkyně O. Minaříkové-Demartini (majitelky 1. pěvecké operní školy v Brně), nebo 15. září 1918 doprovázel v Ivančicích známého barytonistu E. Buriana na jeho samostatném koncertu operních árií a písní. Dále hrával sólově Smetanovy *České tance*, Dvořákovy *Poetické nálady* a *Humoresky*, Sukovu *Píseň lásky* i skladby Janáčkovy, Novákovy, Griegovy, Čajkovského, Beethovenovy, Chopinovy, Schubertovy aj. Ve své klavíristické činnosti neustal ani v Olomouci, kde doprovázel třeba violoncellistu F. Halmu, zpěvačku Z. Ungrovou, rád improvizoval na témata ze Smetanových a Dvořákových oper a *Vltavy* (totéž i na varhany). Jeho klavírní a improvizátorské umění bylo proto námi, žáky učit. ústavu v Olomouci, nejvíce obdivováno a probouze-lo v nás lásku k hudbě.

Když roku 1921 přišel do Olomouce, nemohl jistě jako profesor učit. ústavu zůstat stranou hudebního amatérského dění, které se tehdy soustřeďovalo do hudebně pěveckého spolku Žerotín za předsednictví Tomkova a s dirigenty J. Fialkou, C. Pecháčkem a J. Talpou. Zvláště tito dva poslední jej podnítili ke komponování především sborové vokální tvorby, která nyní — když si sám založil z posluchačů učitelského ústavu úctyhodný mužský a smíšený sbor — u něho našla ohlasu. Je zajímavé, že se však Kopa nejdříve obrátil do valašské Kopřivnice ke svému starému známému J. Uhlířovi, který tam, jak známo, roku 1922 založil Pěvecké sdružení Kopřivnice většinou z dělníků továrny, jehož bohatou pěveckou činnost ob-

divoval i sám L. Janáček. Agilní Uhlíř přiměl roku 1924 Kopu ke zkomponování *Kopřivnických písniček* pro zpěv a klavír (harmonizace lid. písní, v pozůstalosti) a vymohl, že Pěvecké sdružení přispělo Kopovi částkou 2000 Kčs, aby dílko vyšlo roku 1928 u olomouckého nakladatele R. Prombergra tiskem. Později skladatel upravil některé písně pro Jistebnické zpěváčky (F. Lýsek). Kontaktů s PS Kopřivnice a J. Uhlířem Kopa nikdy nezanechal: sbor mu totiž dále prováděl i další skladby (*U muziky, Veselá jízda, Bojovnice, Třichodské písně*), hrál tam často sólově na klavír (1924 Dvořákovy *Poetické nálady*, 1926 Suka a Smetanu) a hlavně v roce 1934 se dal Uhlířem získat k napsání hudby k operetě na libreto J. Malika *Námořník Tedd* (již Uhlíř instrumentoval), provedené 17. 11. 1934 ve Valašském Meziříčí, v příštím roce v Kopřivnici a roku 1936 v ostravském divadle s názvem *Ostrov lásky*. A právě ve spojení s uvedením této poslední divadelní hry se nezachoval J. Uhlíř k odkazu svého spolupracovníka příliš čestně. Přivlastnil si totiž autorství, takže došlo k nemilé korespondenci s pozůstalými a k soudnímu obhajování autorských práv R. Kopy.⁵

Vraťme se však ke spolupráci R. Kopy s olomouckým Žerotínem, která hlavně od roku 1925 doznala zrychlení tempa. Od toho roku se stal Kopa inspektorem hudební školy Žerotína (do 1927) a v příštím roce napsal a spolku věnoval úspěšný mužský sbor *U muziky*, provedený poprvé mužským sborem Žerotína za řízení J. Talpy 11. 12. (rkp. v pozůstalosti). Sbor byl ve své nápodobě slovácké lidové muziky oblíben i mimo Žerotín (v r. 1941 jej zpívalo PSMU v Brně-Kr. Poli pod J. Šoupalem). V roce 1928 přišel na řadu Žerotínu věnovaný smíšený sbor *J sme svobodni* (28. říjen, v pozůstalosti rkp.). Ovšem mnohem populárnějších bylo 7 písní s klavírem na verše O. Přikryla *Hanácky pěsničke* (rkp. v pozůstalosti) z roku 1926, vydaných roku 1930 u R. Prombergra. Poměrně nejzávažnější skladbou z celého vokálního Kopova odkazu je kantáta *Bojovnice* pro smíšený sbor a orchestr (klavír) z roku 1928 (rkp. v pozůstalosti), věnovaná též Žerotínu a jím poprvé provedená na jubilejním koncertu 7. 5. 1930 za řízení I. Miliče-Pecháčka a za 6 let na to pro Čs. rozhlas. Jestliže je tato kantáta z Kopovy pozůstalosti známá, pak jiné podobné dílo s průkopnickým programem *Za zbojníka provdaná* (1908) je neznámá.

Připočteme-li k uvedeným vokálním dílům ještě smíšený sbor s barytonským sólem *Zdravice*, jenž poprvé zazněl 27. 10. 1933 v provedení sboru učitelského ústavu, dále některé Kopou upravené dvouhlasé jihoslovanské písně ze sbírky Kubovy (1930), *Smutné písně* (obě v pozůstalosti), *Lotyšské písně a Pěvecké heslo* pro olomoucký mužský sbor Šestnáctka, máme před sebou obraz Kopova skladatel-

ského odkazu, v němž převažuje tvorba vokální. Stranou je jen hudba pro prostná cvičení sokolského sletu roku 1924 v Olomouci, komponovaná pro dechový orchestr (v pozůstalosti). Kopova pozůstalost čítá tedy přibližně na 40 opusů. S tím souvisí i to, že Kopa se stal v letech 1931—1934 činným členem Klubu moravských skladatelů (Brno). Skladatelstvím a hudebním vychovatelstvím však Kopova práce za olomoucké éry nekončí. Patřil v letech 1926—1931 k hudebním referentům olomouckého deníku *Pozor* a částečně *Moravský večerník*. Jeho kritiky byly odborně fundované, citlivé a bystré.

Konečně se Kopa věnoval vedle skladatelství, hudební pedagogiky, klavírní reprodukce a hudební kritiky poezii. Nejenže zanechal po sobě vlastní lyrické básně,⁶ ale překládal zase pro produkce Žerotína některá cizí díla vokální, jako pro 1. české provedení Beethovenovo oratorium *Kristus na Hoře Olivetské* (prov. 7. 2. 1928) a rok předtím písně z němčiny.

K pozůstalosti, která se od roku 1975 nachází ve fondech Vlastivědného ústavu v Olomouci a čítá na 25 skladeb, je připojena i Kopova korespondence (34 kusů) a programy koncertů, na nichž Kopa vystupoval jako klavírista a dirigent, anebo na nichž se objevila jeho díla.

Richard Kopa působil v Olomouci jako Janáčkův žák 14 let a za tu dobu se zasloužil jako hudební pedagog, skladatel a hudební referent nemalou měrou o lepší kulturní vzhled města, jemuž ovšem tehdy dominoval hudební amatérismus. Bylo ovšem škoda, že v plných životních silách se mohl Kopa věnovat Olomouci vlastně jen asi 10 let.

P o z n á m k y :

¹ Československý hudební slovník osob a institucí, Sv. I., Praha 1963. Heslo „Kopa Richard“.

² Všechny uvedené hudby k divadelním hrám (klav. výtahy) jsou v Kopově pozůstalosti.

³ Památník „Pěvecké sdružení Kopřivnice“ [Vsetín 1932]. Tam má i Kopa článek o J. Uhlířovi, s. 8—9.

⁴ V pozůstalosti klav. výtah operety.

⁵ V pozůstalosti klav. výtah operety a libreto.

⁶ Některé Kopovy básně citoval v projevu na skladatelově pohřbu prof. F. Novák. Viz Výroční zpráva st. čs. koed. ústavu učitelského v Olomouci, 1935—36, Olomouc 1936, s. 3—5.

PORTRÉTY ŠPANĚLSKÝCH CONQUISTADORŮ A INDIÁNSKÝCH VLÁDCŮ MEXIKA A PERU V OPMEER-BEYERLINCKOVĚ OPUS CHRONOGRAPHICUM

Jedním z velice zajímavých tisků, který je uložen ve Státní vědecké knihovně v Olomouci je *Opus Chronographicum*¹ Petra Opmeera a Laurenta Beyerlincka z roku 1611. Je to kniha, která zaujme nejen svým obsahem, ale i svými osudy, které se dají vyčíst ze stručných poznámek vepsaných na vnitřní straně titulní desky. Celé dílo se skládá ze dvou částí, jejímiž autory jsou již zmínění Opmeer a Beyerlinck. První část tvoří šest knih, které jsou věnovány starověkým dějinám Babylonie, Izraele, Říma atp. pak Španělsku, Itálii, Anglii, Francii ad. Dokonce se zde objevuje i Egypt, jednak v souvislosti s Mohamedem, [Machomet], později v souvislosti s Turky. Celá první část je bohatě vyzdobena portrétními kruhovými mědirytinami, které zpodobňují evropské vladaře, papeže a jiné významné osobnosti. A právě v celé galerii těchto postav se objevuje i několik portrétů, které se váží k dějinám velkých zámořských objevů a k dějinám conquisty.

Na straně 437, pod heslem *Hispania* najdeme jméno Christophorus Columbus a spolu s ním i kruhovou mědirytinu a několik řádek textu o Kolumbovi, které stručně informují o jeho cestách. Na dalších stránkách se pak setkáváme s Ferdinandem Cortésem:

*„Ferdinandus Cortesius: hic Mexico Novi orbis urbem capto, potentissimo rege Moteczuma occupavit: atque ita Novae Hispaniae imperium constituit.“*²

Dále s Franciscem Pizarrem:

*„Hoc anno Franciscus Pizarro et Jacobus Almègrius oram Orientalem continentis terrae Americae Lustrantes regionum Peruvium primum invenerunt.“*³

V souvislosti se jmény a portréty těchto dvou nejvýznamějších španělských conquistadorů se objevují i zpodobnění jejich významných protihráčů z řad domorodých vládců Nového světa — aztéckého Moctezumy a inckého Atahualpy.⁴

S tematikou Nového světa se setkáváme i v druhé části knihy, kterou sepsal Beyerlinck, ale již jen velmi krátce. Na straně 41 figuruje mezi zeměmi „Africa, Turcia, Persia“ i „America“. Pod heslem America je uvedena jen velmi krátká informace obsahující pouze 24

Kryštof Kolumbus
[str. 437]

Ferdinand Cortés
[str. 455]

Francisco Pizarro
[str. 463]

Montezuma
[str. 455]

Mexický král
[str. 455]

Atahualpa (Atabalipa).
král Peru [str. 463]

Rytinové portréty španělských conquistadorů a indiánských vládců Mexika a Peru
v Opmeer-Beyerlinckově Opus Chronographicum, Antverpy 1611.

řádek textu, ve kterém najdeme jediné konkrétní jméno a sice název metropole Inků Cuzca.

Daleko významější z hlediska zkoumání cest, kterými se šířily informace o Novém světě v Evropě, je tedy první Opmeerova část knihy, která obsahuje nejen krátké informace, ale především velice úhledná a kvalitní mědirytina vyobrazení velkých mořeplavců (Kolumbus, Magalhães), dobyvatelů (Cortés, Pizarro), ale i domorodých vládců (Moctezuma, Atahualpa). Vzhledem k tomu, že kniha vyšla v Antverpách počátkem 17. století, je poznamenána její výzdoba několika typickými rysy. Je to především vliv portrétního umění, které začalo od počátku XVII. stol. ovládat výzdobu nizozemských tisků. S ním související snaha po pompéznosti se projevuje v úhledných foliantech a velkých typech písma. Zvláštním způsobem jsou nyní zdobeny i obyčejné knihy, jinak neilustrované. Totiž hojností titulních mědirytin. Titulní list *Opus Chronographicum*, nese mimo jiné, i mědirytinu Amazonky tak, jak si ji představovali současníci: s pérovou čelenkou, bederní zástěrkou a lukem v pravé ruce.

Druhým faktem, který zřejmě působil na obrazovou výzdobu knihy je vliv antverpské Plantinovy dílny,⁵ která měla velký význam pro rozvoj knižní mědirytiny. A konečně třetím momentem, který spolupůsobil s již uvedenými je nesporný fakt, že Nizozemí mělo v 17. století vedoucí postavení ve všech odvětvích knižní produkce.⁶ Tato skutečnost souvisí jednak s mocenským postavením, které zaujímaly Antverpy a po nich Amsterdam, částečně však také s vynikajícím místem Nizozemí v tehdejší vědecké světě.

Portréty, které *Opus Chronographicum* obsahuje se vyznačují ve většině případů poměrně velkou věrností a přesností. Je zřejmé, že byly namnoze pořizovány podle soudobých obrazů. Velmi plasticky vynikne tato okolnost zvláště u portrétu Kolumbova, Pizarrova a Cortésova.⁷ Ovšem zcela opačná situace je v případě portrétů indiánských vládců. Moctezuma se dokonce objevuje ve dvou variantách na jedné straně.⁸ Zde se rytec, spíše než nějakou předlohou, řídil zjevně vlastní fantazií. Ale ani tento fakt neubírá zmíněným mědirytinám na zajímavosti. Mědirytinové portréty doprovázející text knihy *Opus Chronographicum*, jsou dalším dokladem toho, jak Nový svět a osobnosti a události s ním spojené začínají dobývat své místo ve starých evropských kosmografických, historických a cestopisných pracích. *Opus Chronographicum* se řadí do širší kolekce těchto prací, které obsahují fondy Státní vědecké knihovny v Olomouci.⁹ O tom, že toto dílo nebylo ve své době neznámé, svědčí i zmínka v Zeilerově knize „*Historici, chronographi et geographi celebres*“ z roku 1652, která byla vydána jako učební pomůcka pro žáky německých protestantských škol.¹⁰

Z dochovaných poznámek, které jsem vzpomenul v úvodu, se dá i částečně rekonstruovat cesta, kterou kniha prodělala, než se dostala do fondů olomoucké knihovny. V roce 1611 vyšla v Antverpách u tiskaře Hieronyma Verdussiho, v roce 1617 se už nacházela v Augšpurku¹¹ a poté, bohužel nelze přesně určit kdy, se stala jejím útočištěm knihovna kartuziánského kláštera v Brně. Konečně, zřejmě v josefínské době, kdy byly rušeny mnohé moravské kláštery, dostala se do olomoucké knihovny, kde je uložena dodnes.

Opmeer-Beyerlinckův *Opus Chronographicum* je nejen skvělým dokladem dovedností nizozemských tiskařů a rytců, ale i významným pramenem ke zkoumání obecných dějin a v tomto širokém rámci i zámořských objevů a conquisty. Přínos této knihy není jen v jejím obsahu, ale i, a to mnohdy především, v jejím ilustračním doprovodu.

POZNÁMKY:

¹ *Opus Chronographicum Orbis Universi a Mundi Exordio usque ad Annum MDCXI continens. Historiam, Icones et Elogia, Summorum Pontificum, Imperatorum, Regum ac Virorum illustrium in duos tomos divisum ... Antverpiae ex Typographelo Hieronymi Verdusii, 1611.*

² Tamt., str. 455.

³ Tamt., str. 463.

⁴ Tamt., str. 455, 463.

⁵ O Polantinově dílně viz podrobněji: Marie L. Černá, *Stručné dějiny knihtisku*, Praha 1948, str. 95–97.

⁶ V 17. století si získala vedoucí postavení v knihtisku, nakladatelství a knihkupectví nejen Holandska, ale téměř celé Evropy tiskařská rodina Elzevierů. Pro nás jsou Elzevierové zajímaví zejména tím, že u nich v roce 1643 vyšla kniha Pavla Stránského *Res publica Bojema* a v amsterodamské firmě založené Ludvíkem a Danielem Elzeviery ve čtyřicátých letech 17. století vycházela i díla Jana Ámose Komenského.

⁷ Např. mědirytina Kolumbova je s největší pravděpodobností pořízena podle Kolumbova předpokládaného portrétu z Basileje r. 1571, stejně tak Pizarrova podobizna má svoji předlohu v portrétu malovaném anonymním malířem a uloženém dnes v Museo Arqueológico Nacional ve Španělsku atp.

⁸ Na straně 455 se objevují dva odlišné portréty, z nichž jeden jako *Montezuma Rex* a druhý jako *Rex Messicanus*. Je pravděpodobné, že v obou případech jde o Montezumu, ovšem nabízí se i domněnka, zda se pod označením *Rex Messicanus* neskrývá poslední aztécký vládce *Quahtemotzin*, syn Montezumova bratra *Cuihtlahuaca*.

⁹ Fondy olomoucké vědecké knihovny uchovávají, mimo jiné, i *Kozmografii českou*, vytištěnou v Praze u Jana Kosořského z Kosoře v roce 1554, (sg. III 32 050), tři vydání Münsterovy *Kosmografie*: latinské z roku 1559 pod signaturou II 19 296 a dvě německá z let 1561 a 1614 pod signaturami III 19 293 a III 19 565. Dále spisy Michaela Neandera *Orbis terrae partium ...* z roku 1589 (sg. 60 11 38), a *Chronicon, Sive Synopsis Historiarum ...* z roku 1586 (sg. 17603), dále Hartmana Schedela *Liber Chronicarum* z roku 1493 (sg. II 47 715) a řadu dalších.

¹⁰ Martin Zeiler, *Historici, chronographi et geographi celebres*, Ulmae 1652, UK Praha, 23 G 59 PŘiv.

¹¹ Augusta Vindelicorum.

RÉSUMÉ

Dans la bibliothèque d'Etat d'Olomouc se trouve une riche collection de manuscrits, d'anciens récits de voyage, de livres cosmographiques ceux historiques etc. Entre eux on peut retrouver un livre très intéressant non seulement par son contenu, mais aussi par sa destinée. C'est *Opus Chronographicum* de Pierre Opmeer et Laurent Beyerlinck, livre qui eut imprimé à l'Anvers, dans l'imprimerie de Hierome Verdusii en 1611. Son plein titre donne à entendre plus beaucoup de son contenu: *Opus Chronographicum Orbis universi a Mundi Exordio usque ad Annum MDXI continens. Historiam, Icones et Elogia, Summorum Pontificium, Imperatorem, Regum ac Virorum illustrium in duos tomos divisum* ...

Le texte de ce livre est accompagné par dizaines magnifiques gravures sur cuivre. Parmi ces gravures on trouve quelques exemplaires qui sont très intéressants pour tous les historiens de l'époque de grands voyages d'outre-mer et de celle de la conquête. Les portraits de Colon, Cortés, Magalhaës, Montezuma et Atahualpa révèlent l'influence de l'atelier de Plantin. Les trois premiers d'eux sont très ressemblables, mais les autres, portraits de Montezuma et d'Atahualpa, ne sont bâtis que sur la fantaisie d'un graveur.

Le destin d'*Opus Chronographicum* est très curieux. En 1611 il eut imprimé à l'Anvers, en 1617 se trouva dans la bibliothèque d'Augspurg (Augusta Vindelicorum), plus tard dans la bibliothèque de la chartreuse de Brno (en Moravie) et au 18e siècle, dans l'époque josephiniste dans la bibliothèque d'Olomouc. Il y est resté à nos jours.

L'importance de ce livre-ci ne fonde pas seulement sur son contenu, mais aussi sur sa décoration par gravures sur cuivre laquelle rend pour la plupart assez bien les traits des personnages.

Marie Králíková

DALŠÍ DOPLNĚK K IKONOGRAFII KARLA IV.?

V roce 1957 uveřejnil Jaroslav Pešina článek, v němž upozornil na dosud u nás neznámý iluminovaný rukopis bible z Jagellonské knihovny v Krakově, u kterého dokazuje nesporný český původ.¹ Pořizovatelem byl Albert ze Šternberka, který měl úzký vztah jak k městu, tak k hradu Šternberku. Narodil se na Šternberku asi v roce 1333 jako syn moravského zemského hejtmana Štěpána ze Šternberka (+1357). Studoval na univerzitách v Paříži a Boloni práva, filozofii, teologii a byl tedy na svou dobu vysoce vzdělaný. Během svého života získal postupně řadu církevních funkcí, od dómského děkana olomouckého, kanovníka a děkana pražského se dále pak stal v r. 1358 biskupem v německém Schwerinu, v roce 1364 biskupem

Šternberk, zámek: Detail nástěnné malby s předpokládaným portrétem Karla IV. (1371 až 1375). Snímek J. Navrátil.

litomyšlským, r. 1369 biskupem magdeburským a tím také prvním primasem v říši římské. Této funkce se vzdal v roce 1373. Na dvoře císaře Karla IV. vystupoval jako panovníkův rádce a přítel. V závěti, kterou pořídil v roce 1371, byla jím založena nadace pro klášter ve Šternberku a městské hradby. Z dosavadních znalostí se dá předpokládat, že na hradě dal v 70. letech vystavět kapli a její malířskou výzdobu zadal známým umělcům, které buď osobně poznal v Praze, nebo mu byli doporučení. Albert zemřel v roce 1380 ve Šternberku.

Kaple vyhořela spolu s hradem a městem Šternberkem v roce 1538 a i když byl hrad obnovován a přestavován v letech 1560 a 1886, malby nebyly nikdy obnoveny.²

Po šesti stech letech, v roce 1974, byly zakončeny restaurátorské práce v presbytáři hradní kaple, které znovu objevily nesmírně vzácné nástěnné malby, nemající na Moravě obdoby. Jejich torzovité uchování nebrání srovnání s jinými malbami té doby. Na první pohled je zřejmé zařazení do okruhu theodorikovského či Mistra emauzského cyklu. Pozornost upoutává hlavně výrazná hlava sv. Josefa z vý-

jevu „Narození Páně“, která nepostrádá portrétní rysy, i když v jisté stylizaci, vlastní gotickému umění. Ani podrobným průzkumem nebyly nalezeny zbytky svatozáře. Neobvyklé kompoziční schéma, kdy dítě leží v jedné rovině s hlavami matky a Josefa, dále výrazné zvětšení jeho hlavy oproti hlavě Mariině a tím zdůraznění významu, které této figuře malíř přikládal, vedlo už restaurátora k vyslovení domněnky, že by mohlo jít o portrét samého Karla IV.³ Srovnáním s jinými známými vyobrazeními tohoto vladaře vidíme jisté shody, které tuto domněnku podporují.

Předpoklad, že by mohlo jít o autoportrét malíře, je v tomto případě méně pravděpodobný, než je tomu ve skupinových výjevech nebo v miniaturách. Jako třetí možnost se zde naskýtá portrétní zachycení objednavatele a donátora Alberta ze Šternberka. V tomto případě nejsme úplně bez srovnávacího materiálu, přestože pečeti Alberta, které známe z doby jeho působení ve Schwerinu, nedávají sebemenší představu o podobě jejich uživatele. Avšak v citovaném rukopise Jagellonské knihovny je vyobrazen jako donátor spolu s Karlem IV. a to dokonce dvakrát. Porovnáním obou, kde vystupuje s arcibiskupskými důstojenskými znaky, můžeme s větší či menší pravděpodobností podobnost vyloučit.

A tak nezbývá, než podobu Josefa ze šternberského „Narození“ ztotožnit s posledním, téměř současným vyobrazením císaře Karla IV.⁴

Závěrem je nutno zdůraznit, že teprve naše socialistická společnost přikročila k náročné, obtížné a závažné restaurátorské záchranné a obnově nástěnných maleb na hradě Šternberku. Překvapující a dobré výsledky dokazují, že skutečné umění, inspirované živými lidmi a přírodou přetrvává, i když bohatí a mocní, kteří si je objednávali, upadli v zapomenutí.

Důležité je také zjištění, že i zde na Moravě vzniklo vysoce kvalitní dílo, které má svůj vzor v umění pražského dvorského okruhu, ale které směřuje k hlubšímu poznání a zobrazení skutečnosti a postupující zlidštění postav o další krok v rozvoji českého gotického realismu.

Příspěvek pouze nadhodil jeden malý a v podstatě nepříliš důležitý moment, který vyplynul ze znovuoobjevení nástěnných maleb v hradní kapli na Šternberku. Byl psán v přesvědčení, že teprve důkladné uměleckohistorické prozkoumání a zhodnocení náležitě ocení jejich význam v kontextu české gotické nástěnné malby a zařadí je mezi naše významná díla té doby, kam po zásluze náleží.⁵

Poznámky:

- ¹ Jaroslav Pešina, Doplněk k ikonografii Karla IV. Umění 1958, 2, str. 188. Zde též další literatura.
- ² Wilhelm Stief, Geschichte der Stadt Sternberg in Mähren, Schaffhausen 1934.
- ³ Jiří Josefík, František Sysel, Narození Páně. Zvěstování Panny Marie na Šternberku. Restaurátorská zpráva, Praha 1974.
- ⁴ Neuvádím zde výsledky bádání, obsažené ve studiích V. Dvořákové, J. Krásky, J. Pešiny, J. Krofty, K. Stejskala, poněvadž se to vymyká informativnímu charakteru tohoto sdělení. Zásadní zjištění R. Chadrabý, týkající se panovnického portrétu hlavně karlovské doby, jsou na Šternberku, podle mého mínění, doložitelná.
- ⁵ V době, kdy bylo toto sdělení v tisku, vyšla ve třetím čísle časopisu Umění studie, která se zabývá vyčerpávajícím způsobem šternberskými malbami a proto odkazují hlavně na něj.

SDĚLENÍ

● Kultura mládeži

Vlastivědný ústav v Olomouci aplikoval v průběhu roku 1975 jak v expoziční, tak výstavní činnosti zásady systému „Kultura mládeži“, přijatého radou SmKNV v Ostravě 24. 9. 1974. Lektorská činnost u výstav k významným politickým výročím, průvodcovská práce v objektech Vlastivědného ústavu patří dnes k osvědčeným metodám výchovněpolitického působení na návštěvníky mladé generace.

Radu akcí pro mládež, připravených Vlastivědným ústavem završila v roce 1975 výstava „Dětské hračky 18.—20. století“ ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, Vlastivědného ústavu v Olomouci a nejnovější produkce Ústředí lidové umělecké výroby, která probíhala ještě po celý měsíc leden 1976. Rozsáhlá výstava, obsahující kolem čtyř set exponátů historických hraček, přivedla do prostor Vlastivědného ústavu v Olomouci během dvou měsíců 9.000 návštěvníků. Pořadatelé výstavy — Vlastivědný ústav v Olomouci a Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze chtěli na základě muzejního utříděného materiálu ukázat vývoj dětské hračky a její zařazení do různých sociálních prostředí v průběhu dvou staletí. Koncepce výstavy tomuto cíli podřízená, vyplynula i z charakteristik jednotlivých souborů exponátů, tvořících tři vyhraněné části výstavy.

První z nich, zahrnující velmi cenný soubor hraček z fondů UPM v Praze, který se jako samostatná výstava představil v Praze, Pardubicích a Bratislavě, ukázal především hračky ze šlechtitelského a měšťanského prostředí 18.—20. století. V tomto prostředí jsou hračky především odrazem dobové módy, komfortu, usilují o vytvoření iluze hmotné skutečnosti a jsou především velmi cennými doklady životního stylu své doby. Vedle německých hraček z 18. a 19. století, kdy předními výrobními středisky hraček byly Norimberk, Fürth a Augšpurk, jsou v kolekci UPM zastoupeny bohatě ukázky hraček české provenience. Především rozsáhlý soubor hraček předních českých výtvarníků sdružených ve výtvarném spolku Artěl: V. Špály, J. Lady, V. H. Brunnera, V. Konůpka, J. Bendy a Minky Podhajské, jedné z nejvýznamnějších postav našeho hračkářství z období mezi světovými válkami. Vystavený soubor UPM byl zatím nejrozsáhlejší vystavenou sbírkou hraček v historii těchto specializovaných výstav (od roku 1907 do roku 1961 jich bylo na půdě UPM uspořádáno celkem deset).

Další část olomoucké výstavy hraček tvořila uzavřená kolekce lidových hraček ze sbírek etnografického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci, které získal

Vlastenecký spolek muzejní v letech 1883—1951. Soubor byl doplněn příležitostnými dary a nákupy. Velkým obohacením sbírky bylo získání pozůstalosti po Boženě Mrštíkové v roce 1959. Z nejnovějších přírůstků významně doplnily soubor vyřezávané polychromované hračky lidového valašského umělce Josefa Hejí, které svou výtvarnou hodnotu navazují na prameny lidového umění.

Hračky, které vznikly ve venkovském prostředí, jsou jedním z nejpůvabnějších projevů lidového umění. Prosté svou kompozicí, tvarem, klasické použitým materiálem — dřevo, hlína, textil a zářivé svou pestrobarevností, byly vždy blízké dětskému cítění. V souboru lidových hraček byly na výstavě zastoupeny dřevěné české hračky, zhotovené domácími řemeslníky v Krounu na Českomoravské vrchovině a Skašově v jihozápadních Čechách. Hračky chlapecké jako figurky, píšťalky, mechanické hračky doplnila početná řada hraček pro děvčátka jako malovaný miniaturní nábytek, krabičky, košíčky, kuchyňské nářadí a náčiní. Samostatnou skupinou bylo drobné keramické nádobíčko, práce džbánkařů, kteří je vyráběli jako doplněk běžné keramické výroby. Nejpočetnější zastoupení měly mezi dívčími hračkami loutky a panenky jak dřevěné polychromované, tak hadrové ve stylizovaných krocích. Vystavený soubor hraček ze sbírek VÚO dokumentoval svět her z venkovského prostředí na přelomu 19. a 20. století. Tím, že navazoval na soubor hraček UPM, které mají především charakter městské produkce, (hračky ze šlechtického a měšťanského prostředí), měl divák možnost srovnat a poučit se, jak i hračka v minulosti byla poznamenána třídní diferenciací a jaký měla charakter v různých sociálních prostředích.

Třetí část výstavy tvořily hračky ze současné produkce Ústředí lidové umělecké výroby. Byl tak splněn nejen úkol aktualizace, dovedení problému až do současnosti, ale zároveň na souboru ŮLUVu se mohl divák poučit o stálých inspiračních zdrojích lidového umění, které jsou právě v oblasti dětské hračky, rozvíjející fantazii a cit dítěte pro estetické hodnoty, stálé. Byly zde vystaveny jednak hračky tradičně navazující na lidovou výrobu středisek Krouno, Skašov, Valašsko, ale i nové výtvarné návrhy hraček, z nichž největší ocenění dostával soubor zvířátek autorky Jeřábkové.

Lze říci, že olomoucká výstava byla jednou z nejrozsáhlejších výstav historických hraček u nás a pokusem o nejcelistvější pohled na třídní charakter hračky v minulosti.

Součástí výstavy byly kreslířské soutěže dětí, které měly možnost přímo na výstavě výtvarně zachytit svůj pohled na svět dětské hry a na jednotlivé exponáty výstavy. Nejlepší práce byly v předšálí výstavy vystavovány na osmi výstavkách „Hračky očima dětí“.

Aktivní zapojení dětí na výstavě formou soutěží kreslířských, odměňování každého pětistého návštěvníka malým dárkem, přispěly k živému zájmu dětí o svět hraček, který je jejich vnímání nejbližší.

Estetickovýchovní i politickovýchovní záměr výstavy se tak podařilo nevtíravou formou plnit na výstavě z muzejního materiálu, plnit úkol prezentace muzejních sbírek, v první řadě díky spolupráci dvou muzejních institucí — Umělecko-průmyslového muzea v Praze a Vlastivědného ústavu v Olomouci.

Anežka Š i m k o v á

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 182. Vydal Vlastivědný ústav v Olomouci, náměstí Republiky 5/6. Odpovědný redaktor dr. Bohumil Šula. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, třída Lidových milicí 5, Olomouc.

Rukopis odevzdán do tisku 30. července 1976

© Vlastivědný ústav Olomouc

Reg. zn. RM 134

„Zámek v Náměšti na Hané“, „Starohanácká svatba“, neznámý malíř z 1. pol. 19. století [detail obrazu na 4. straně obálky].

Snímky J. Navrátil.

[M. Králíková, Restaurátorská a konzervátorská činnost Vlastivědného ústavu v Olomouci v letech 1970—1975].

OBSAH

CLANKY: A. Šimková, Alexandre Trusov — osobnost politického a kulturního života Olomouce v období mezi světovými válkami, 1. — M. Písková, Dokument k činnosti VSMO za okupace, 12. — M. Králíková, Restaurátorská a konzervátorská činnost Vlastivědného ústavu v Olomouci v letech 1970—1975, 15. — V. Gregor, Nad pozůstalostí profesora Richarda Kopy, 20. — O. Kašpar, Portréty španělských conquistadorů a indiánských vládců Mexika a Peru v Opmeer-Beyerlinckově Opus Chronographicum, 24. — M. Králíková, Další doplněk k ikonografii Karla IV., 28. SDELENÍ: A. Šimková, Kultura mládeže, 31.